



نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۷/۱۸

صفحات: ۲۳-۳۷

doi: 10.52547/mmi.240.14020718

پژوهشی در بازشناسی بناهای تاریخی براساس پیوند بین مستندات مختلف؛ نمونه مطالعاتی آسیاب کَهِک تهران*

نادیا مهردادیان** رضا رحیم‌نیا*** سجاد مؤذن****

چکیده

نظر به اینکه بازشناسی و شناخت ارزش‌های نهفته در بنا در راستای حفاظت از بناهای تاریخی، امری ضروری است، می‌توان از طریق آشنایی با روش‌های استخراج اطلاعات از مستندات مختلف و پیوند میان آن‌ها، به یک نتیجه مطلوب رسید. مستندات مختلف تاریخی شامل منابع مکتوب، شفاهی، تصویری، اشیاء و همچنین خود بنای تاریخی است که می‌توانند در راستای بازشناسی و بازنمایی هویت و اصالت اثر، بررسی شوند. در این مطالعه فرایند دستیابی به شناختی جامع از طریق پیوند میان انواع مستندات تاریخی، هدف پژوهش است. پژوهش پیش‌رو با روشن ساختن مسیر استفاده از منابع مطالعاتی مختلف و بهره‌گیری از آن‌ها در فرایند شناخت یک بنای تاریخی، تلاش می‌کند مسیر را برای دیگر محققان هموارتر کند. بازشناسی بناهای تاریخی بر پایه درک مستندات، اساس کار این پژوهش است. از این‌رو، تلاش شده تا با استفاده از روش توصیفی-تاریخی با خوانش صحیح منابع موجود و تحلیل داده‌ها، مجموع اطلاعات حاصل از پیوند این دو با هم شناسایی شوند. به‌منظور درک بهتر، بنای تاریخی آسیاب کَهِک در تهران، به‌عنوان یک نمونه مطالعاتی، بررسی شد. در رابطه با این بنا، بازخوانی اسناد مکتوب (وقف‌نامه) و تصویری (عکس هوایی) زمینه اصلی شناخت بوده؛ که به‌طور کامل به نحوه بازخوانی، استخراج اطلاعات از آن‌ها و بررسی پیوندشان با دیگر مستندات در راستای شناختی جامع از بنای مورد نظر، پرداخته شده است. در نهایت، طریقه برقراری این پیوند و استفاده از تمام مستندات در کنار هم بیان شده که قابل تعمیم به دیگر بناهای تاریخی است.

واژگان کلیدی: حفاظت، بازشناسی، بناهای تاریخی، مستندات تاریخی، آسیاب کَهِک.

* مقاله پیش‌رو برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد نویسنده اول، «طرح باززنده‌سازی آسیاب کَهِک تهران در جهت ارتقاء ارتباط بنا با زمینه شهری مبتنی بر طراحی میان‌افزا» به راهنمایی نویسنده دوم و سوم است که در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، به انجام رسیده است.
** کارشناس ارشد مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
*** استادیار، گروه مرمت و احیای بناهای تاریخی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.
**** استادیار، گروه مرمت، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

مقدمه

بازشناسی جامع یک بستر و بنا نیازمند بررسی وضع گذشته و امروز آن در کنار هم و پی بردن به تحولات صورت گرفته در طول زمان است. درواقع، هر اثر متعلق به گذشته کتابی ناخوانده است که مطالعه، بررسی و شناخت آن اولین گام برای حفاظت آن محسوب می‌شود. همچنین، تصمیم‌گیری در رابطه با آینده اثر را نیز در پی خواهد داشت. در این راستا، بحث بازشناسی و روش‌های شناخت یک بنای تاریخی، در حوزه کلی تاریخ معماری و مطالعات معماری ایران، اهمیت پیدا می‌کند. در رابطه با هر بنا، مجموعه‌ای گسترده از منابع وجود دارد که هر کدام یک وجه از زندگی اثر را نمایان می‌سازند و برای شناخت باید به شیوه‌ای خاص آن‌ها را انتخاب، تفسیر و تحلیل کرد. از طرف دیگر، برای محدود کردن و به نتیجه رسیدن دامنه جست‌وجو و مطالعه هر بنا، باید روش صحیح استخراج اطلاعات و پیوند میان آن‌ها به کار گرفته شود. به‌طور کلی، شناخت درست اسناد و اطلاعات موجود از یک بنای تاریخی و روش استفاده از آن‌ها طبق فرایندی منظم، می‌تواند راه را برای محققان به‌ویژه دانشجویان حفاظت از میراث فرهنگی هموار کند؛ زیرا بخشی از سستی و خطاهای یک تحقیق، به دلیل درست نشناختن منابع آن است. براین اساس، درک مستندات و دسته‌بندی آن‌ها با نگاهی کارآمد برای مطالعه بناهای تاریخی، اساس کار این پژوهش است. این مهم در راستای یافتن پاسخ سؤال‌های پژوهش، محقق خواهد شد:

- فرایند مطالعه و شناخت یک اثر معماری در جهت دستیابی به شناختی جامع از آن چیست؟
- چگونه می‌توان با تکیه بر مستندات مرتبط با یک اثر تاریخی، به شناختی جامع از آن دست یافت؟
- هر کدام از مستندات تاریخی برای مطالعه یک بنای تاریخی، در چه حوزه‌هایی به کار می‌آیند و چگونه به پژوهشگر کمک خواهد کرد؟

شناخت یک بنا بدون نگرشی همه‌جانبه به اطلاعات پایه‌ای موجود از بنا و ترکیب اطلاعات به دست آمده، امکان‌پذیر نیست. هنگامی که محقق به موضوعی مرتبط با زمان و مکان معینی می‌پردازد و در جست‌وجو برای آن به سراغ منابع می‌رود، معمولاً مهم‌ترین کار پیوند دادن نکته‌ها به یکدیگر و با زمینه است. این پیوند، کاری دشوار و به مهارت و ممارست نیاز دارد (قیومی بیدهندی، ۱۳۸۸: ۱۶). از این‌رو هدف پژوهش پیش رو، تلاش برای پیوند دادن مستندات تاریخی از جنس‌های مختلف به منظور شناخت جامع یک بنای بارزش تاریخی است. در راستای این هدف، با جمع‌بندی دیدگاه صاحب‌نظران در

رابطه با منابع مطالعاتی تاریخ معماری ایران، یک دسته‌بندی پنج‌گانه از مستندات همراه با اطلاعاتی که می‌توان از هریک از منابع به دست آورد، ارائه شده است. در ادامه برای درک بهتر، بنای تاریخی آسیاب کَهِک واقع در منطقه ۲ شهر تهران، به عنوان نمونه، مطالعه شده است. در این راستا، مستندات موجود شناسایی و با بررسی دقیق و استخراج اطلاعات از هریک از منابع و ایجاد پیوند میان آن‌ها، شناختی جامع در رابطه با بنای آسیاب کَهِک به دست آمد. این فرایند به گونه‌ای است که می‌تواند برای دیگر بناهای تاریخی استفاده شود. پیوند میان اطلاعات به منظور دستیابی به شناختی جامع، موضوعی است که این مطالعه بر آن تأکید دارد؛ چرا که به دلیل برخی محدودیت‌ها، هریک از منابع به تنهایی قابل اتکا نیستند. این منابع در کنار هم و در ارتباط با هم است که به شناختی کامل و صحیح منجر خواهند شد.

پیشینه تحقیق

اهمیت نقش منابع در بازشناسی بناهای تاریخی و مبتنی بودن پژوهش بر پیوند بین منابع مطالعاتی موجود، علاوه بر ضرورت مرور مطالعات مرتبط با معرفی انواع مستندات، دقت و تأمل بر پژوهش‌های مرتبط با فرایند شناخت معماری را نیز ممکن خواهد کرد. بدین ترتیب، با شناسایی منابع مطالعاتی موجود، دسته‌بندی آن‌ها و ایجاد پیوند بین اطلاعات یافت شده (مانند تکه‌های یک پازل)، شناختی جامع از اثر معماری به دست می‌آید. در این زمینه، شناخت، فرایند شناخت معماری، بنای تاریخی و منابع تاریخ معماری، واژگانی هستند که در ادبیات موضوع تقریباً با کاربردی یکسان توسط نویسندگان مختلف به کار رفته‌اند.

در زمینه معرفی انواع مستندات، "قیومی بیدهندی" (۱۳۸۸)، منابع تاریخ معماری ایران را به اعتبار نسبت زمانی میان منابع و پدیده تاریخی، به دو دسته تقسیم کرده است؛ منابع درجه اول و منابع درجه دوم. درجه اول یا دوم بودن منبع با توجه به موضوع مورد مطالعه، امری نسبی است (قیومی بیدهندی، ۱۳۸۸: ۸). باین حال، برخی از منابع مانند بناها، متون تاریخی مکتوب، شفاهی، تصویری و اشیا به دلیل هم‌زمانی با موضوع یا پدیده مورد بررسی، غالباً درجه اول و گزارش‌های باستان‌شناسی، مرمتی، اخبار و مطبوعات غالباً درجه دوم، شناخته می‌شوند (همان: ۲۶). علاوه بر این، به اعتقاد "رابینسن" (۱۹۵۱)، مهم‌ترین منابعی که مورخان سنت‌گرا در تاریخ‌نگاری استفاده کرده‌اند، مکتوبات مشتمل بر کتاب‌ها و اسناد بوده است. "راداحمدی و همکاران" (۱۳۹۰) نیز اسناد را از نظر اصالت، شیوه تولید، نوع بازتکثیر و با توجه به کاربرد و محتوای آن‌ها به اسناد متنی،

یک اثر معماری علاوه بر گردآوری اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، سنجش و ارزیابی اطلاعات سپس تفسیر و تحلیل آن‌ها تا رسیدن به نتیجه، مواردی است که در این زمینه قابل توجه است (نقره‌کار و همکاران، ۱۳۹۷: ۷۶-۷۰). در پژوهش‌هایی که بررسی شد، دسته‌بندی مستندات و روش خوانش یک بنای معماری با دیدگاه‌های مختلف بیان و در برخی از آن‌ها نیز به چگونگی بهره‌گیری از منابع مطالعاتی اشاره شده است. ولی در آن‌ها به مبحث لزوم ایجاد پیوند میان مستندات مختلف برای رسیدن به شناختی جامع، کمتر توجه شده است. از این رو پژوهش حاضر در پی بیان این است که مطالب یافت‌شده از مستندات مختلف، مکمل هم هستند و در پیوند با هم است که فرایند شناخت یک بنای تاریخی، به نتیجه مطلوبی خواهد رسید.

روش تحقیق

روش این پژوهش توصیفی-تاریخی است. در این پژوهش تلاش شده با خوانش صحیح منابع موجود و تحلیل آن‌ها، فرایند دستیابی به مجموع اطلاعات حاصل از پیوند مستندات با هم شناسایی شوند. این فرایند علاوه بر گردآوری داده‌ها، تلاش می‌کند روش انتخاب و پردازش آن‌ها را در جهت رسیدن به نتیجه مطلوب، به پژوهشگر معرفی کند. فرایند مورد نظر به منظور فهم بهتر، در بنای تاریخی آسیاب کَهک - که اطلاعات لازم برای بازشناسی آن از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی‌های میدانی به دست آمده- بررسی شده است.

بازشناسی و منابع مرتبط با آن

در این پژوهش منظور از بازشناسی^۱، شناخت و تشخیص واقعیتی است که طی یک فرایند، از میان مستندات مختلف به دست می‌آید. به‌طور کلی برای شناخت هر اثر معماری و تاریخی با توجه به وضعیت اصیل بنا، مجموعه‌ای از اطلاعات و مستندات موجود است. اطلاعاتی که گاهی اوقات پایه و اساس یک کشف اساسی در رابطه با اثر هستند و بازشناسی و بازخوانی آن‌ها بسیار مهم است. آنچه باعث اهمیت منابع می‌شود، مطالعات تاریخی گذشته است که امکان تکرار و مشاهده مستقیم آن‌ها وجود ندارد. از این رو، پژوهشگر ناچار است به همان مواردی که در منابع ذکر شده، اکتفا کند. اینجاست که پیوند بین مستندات اهمیت می‌یابد و اطلاعاتی که از هر منبع به دست می‌آید، می‌تواند مکمل اطلاعات قبلی و سرنخی برای اطلاعات بعدی باشد. بدین ترتیب در بازشناسی بنای تاریخی، مجموعه‌ای از منابع مطالعاتی (شکل ۱)، به‌عنوان

اسناد تصویری، اسناد دیداری-شنیداری و بررسی‌های میدانی تقسیم‌بندی کرده‌اند (زاداحمدی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳). در تقسیم‌بندی دیگری منابع تاریخی به لحاظ جنس در سه بخش اصلی غیرمکتوب (همه آثار مادی)، شفاهی، و مکتوب (اسناد و کتاب‌ها)، و به لحاظ قدمت و تاریخ پیدایش به پنج دسته آثار باستان‌شناسی، تصویری-ترسیمی، شفاهی، اسناد، و کتاب‌ها تقسیم شده‌اند (بیات و پرهیزکاری، ۱۳۹۴: ۱۰). نظر به این موارد و با جمع‌بندی دیدگاه صاحب‌نظران، در این پژوهش تقسیم‌بندی منابع مطالعاتی به پنج دسته بنای تاریخی، منابع مکتوب، منابع شفاهی، منابع تصویری و اشیا، مورد توجه است. در رابطه با فرایند شناخت معماری نیز از دیدگاه "فیلدن" (۱۳۹۴) یک بازرسی دیداری و بررسی ابتدایی از هر بنا به‌منظور شناخت و تعریف آن به‌عنوان یک کلیت، ضروری است. برای انجام بازرسی، فرد باید در فهمیدن آنچه می‌بیند و تفسیر کردن آن‌ها توانا باشد و همه حواس پنج‌گانه را برای جست‌وجوی سرنخ‌ها به کار گیرد (فیلدن، ۱۳۹۴: ۲۴ و ۲۲۴). در همین رابطه شناخت اثر که شامل معرفت بر گذشته و وضع موجود در زمینه‌های کالبدی و اجتماعی است، از مراحل اولیه در توالی منطقی فعالیت‌ها برای ارائه طرح مرمت، به شمار می‌رود. (قیومی، ۱۳۸۲: ۳۲-۳۰ و ۳۳). از دیدگاهی دیگر، شناخت معماری در یک فرایند چرخشی مداوم میان گردآوری داده‌ها، پردازش آن‌ها با تکیه بر دانش‌های انتخابی، طرح پرسش‌های مجدد، گردآوری و پردازش دوباره داده‌ها صورت می‌گیرد. هرچه این چرخه بیشتر تکرار شود، شناخت عمیق‌تری از معماری به دست خواهد آمد (حائری مازندرانی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۲۲). علاوه بر این، "سلطانی و ندیمی" (۱۳۹۸: ۵۲)، مطالعات تاریخ معماری را مانند دیگر مطالعات تاریخی می‌دانند که در پی شناختی از گذشته است. آن‌ها بیان می‌کنند سرآغاز تحقیق در تاریخ با جمع‌آوری شواهد تاریخی همراه است، اما شواهد خام به‌تنهایی معنایی از گذشته آشکار نمی‌کنند و نیاز است تا طبقه‌بندی، سنجش و تفسیر شوند (همان: ۵۴).

"نقره‌کار و همکاران" (۱۳۹۷) نیز برای شناخت بهتر معماری گذشته ایران و ارزش‌های پایدار آن به گونه‌ای که به تداوم و تکامل در معماری امروز و فردا بیانجامد، فرایندی را شامل پنج مرحله (توصیف، تحلیل، نقد، الگویابی و مشق)، با عنوان خواندن معماری و با هدف درس‌آموزی از معماری (به معنای کسب دانش حاصل از خواندن) و مشق معماری (به معنای کاربرد دانش حاصل از خواندن در معماری امروز)، معرفی کرده‌اند. از نظر آن‌ها برای رسیدن به اهداف گفته‌شده پس از مطالعات کتابخانه‌ای، مطالعه میدانی با هدف خواندن معماری از طریق حضور در بنا انجام می‌گیرد. فرایند شناخت

راهنمایی برای محققان اهمیت می‌یابد.

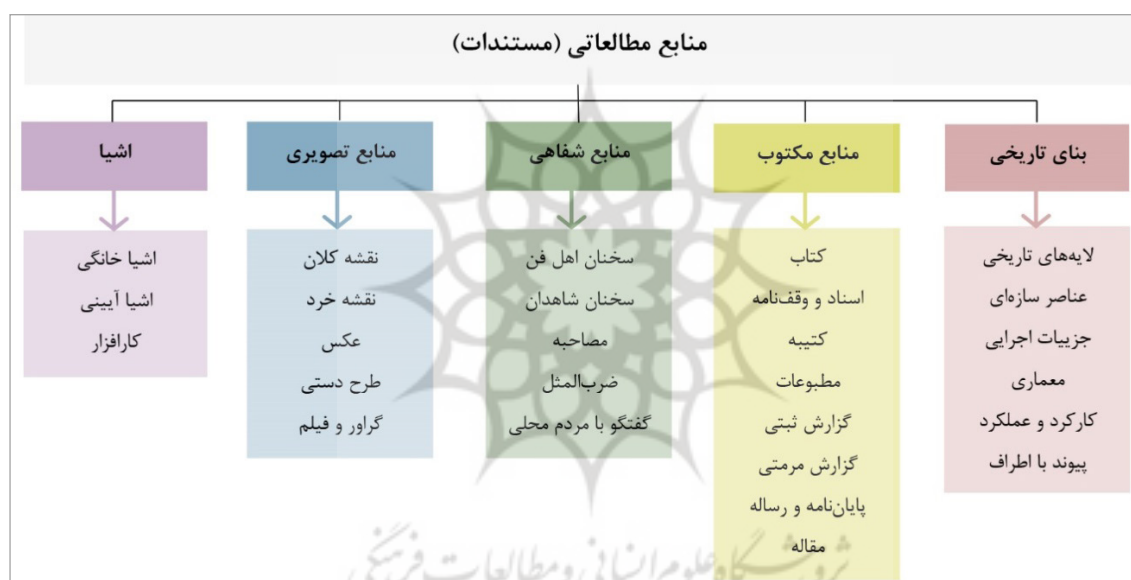
الف. بنای تاریخی (کالبد)

بی‌شک اولین منبعی که برای بازشناسی یک اثر در دسترس پژوهشگر قرار دارد، خود بنای مورد مطالعه (شکل ۲) است. بنایی که مجموعه‌ای از اندیشه‌ها و فرهنگ‌هاست و در تمام دوره حیاتش تا به امروز، دارای پیام‌های انسانی و هنری بوده است. این پیام‌ها را می‌توان با بررسی تاریخیچه بنا آشکار کرد (فیلدن، ۱۳۹۴: ۲۰). هرچه یک بنای معماری متعلق به زمانی دورتر باشد، ابهام درباره حقیقت آن بیشتر خواهد بود. اطلاعاتی درباره زمان شکل‌گیری و عملکرد بنا را می‌توان با بررسی فرم، سبک معماری، مواد و مصالح، ساختار و سازه بنا به دست آورد. آنچه حاصل می‌شود تأثیرات اقلیم، تفکر

طراحان و سازندگان، تغییر و تحولات بنا در طول زمان خواهد بود (مجبلی، ۱۳۸۲: ۲۷). از طرفی، محدود کردن شناخت به کالبد معماری و غفلت از پیوندهای آن با زمینه قرارگیری، نوعی سطحی‌نگری است (شهیدی مارنانی و قیومی بیدهندی، ۱۳۹۲: ۸۷)؛ چراکه مطالعه زمینه این امکان را ایجاد می‌کند تا شناختی معنادارتر و درک بهتری از یک فضای شهری یا فضای پیرامونی یک بنا به دست آید.

ب. منابع مکتوب

یکی از مهم‌ترین منابع برای کشف کارکرد اصلی و همچنین تاریخ برپایی بناهای تاریخی، منابع مکتوب است. اهمیت این دسته از منابع، در بیان جزئیات و نیز توجه و تمرکز بیشتر آن‌ها بر رویدادهاست (منظورالاجداد، ۱۳۸۷: ۲۷۲)؛ که می‌تواند



شکل ۱. دسته‌بندی منابع مطالعاتی برای بازشناسی یک بنای تاریخی (نگارندگان، ۱۴۰۰)



شکل ۲. اطلاعات به دست آمده از مطالعه بنای تاریخی (نگارندگان، ۱۴۰۰)

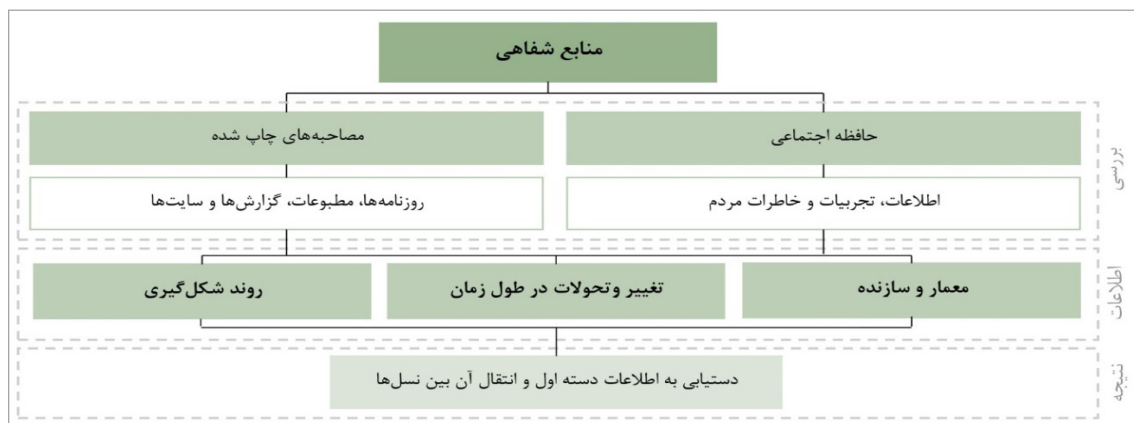
ج. منابع شفاهی

منابع مکتوب و شفاهی را نمی‌توان به‌طور کامل از هم جدا دانست؛ چراکه بسیاری از منابع مکتوب براساس منابع شفاهی شکل گرفته‌اند (Portelli, 2009: 69). بی‌سوادى، ترس، ملاحظه‌کاری و غلبه فرهنگ، بخشی از موانعی است که همواره در جوامع سنتی از نگارش خاطرات جلوگیری کرده است. حال آنکه، تاریخ شفاهی سعی در بر طرف ساختن آن موانع دارد (نورائی و ابوالحسنی ترقی، ۱۳۸۹: ۱۱۹). منابع شفاهی یکی از بهترین روش‌های موجود برای جمع‌آوری اطلاعات و انتقال آن‌ها به آیندگان و زمینه‌ای برای مطالعه خاطرات مردم و جوامع در رابطه با رویدادهای گذشته است. قدمت منابع شفاهی به قدمت خود تاریخ است (Thompson & Bornat, 2017: 23). این موضوع، نشان‌دهنده اهمیت تجربیات و دیدگاه‌ها در هر زمانی است (شکل ۴). البته با توجه به ماهیت این منابع که از طریق افراد و سینه‌به‌سینه انتقال می‌یابد، گاهی می‌تواند تغییر و تحریف واقعیت را در

نقش مهمی در فهم و درک اوضاع حاکم بر گذشته و شناخت سرگذشت بنا داشته باشد. به‌طور کلی با مطالعه منابع مکتوب همچون کلیه کتاب‌ها و رساله‌ها، اسناد، کتیبه‌ها، مطبوعات، گزارش‌ها و مقاله‌های علمی مرتبط با یک بنای تاریخی، می‌توان اطلاعاتی درباره محل قرارگیری ابنیه، نام بانیان، احوالات معماران، صنعت‌گران، اهالی فن و زمان برپا شدن آن‌ها به دست آورد (شکل ۳). اطلاعاتی در رابطه با نقشه‌های ساختمانی که از نخستین اقدامات اساسی و فنی در ایجاد ساختمان هستند (افشار، ۱۳۵۵: ۳-۲) و اقدامات و روندهایی را که منجر به ساخت آثار شده‌اند، نیز می‌توان از این دسته منابع به دست آورد. اسناد مکتوب کارکرد دیگری هم دارند و آن، تصحیح گزارش دیگر منابع تاریخی درباره یک واقعه یا پدیده است. البته در این زمینه باید از عدم تصرف و جعل در متن ازسوی نسخه‌بردار مطمئن بود.



شکل ۳. اطلاعات به‌دست آمده از مطالعه منابع مکتوب (نگارندگان، ۱۴۰۰)



شکل ۴. اطلاعات به‌دست آمده از مطالعه منابع شفاهی (نگارندگان، ۱۴۰۰)

هـ اشیا

اشیا از منابع اطلاعاتی ارزشمند است که در زمان حال، اطلاعاتی را از زمان گذشته آثار، افرادی که آن‌ها را ساخته و به کار می‌برده و یا صاحب آن‌ها بوده‌اند، ارائه می‌دهند. اهمیت این دسته از منابع بدین دلیل است که منبع دانش و فناوری محسوب می‌شود و این دانش، نه تنها به ماده اثر، بلکه به روابط آن با انسان‌ها و جوامع مختلف نیز مرتبط است (Young, 2001: 65-70). امروزه در رویکردهای نوین حوزه حفاظت و مرمت، آثار را صرفاً اجسام مادی نمی‌دانند، بلکه وقایع و فرایندهایی اجتماعی دانسته می‌شوند که توسط آن‌ها، ماده و محتوا همراه با اشیا، بناها، بقایای معماری و سایر آثار در زمان انتقال می‌یابند (Caple, 2006: 44; Richmond & Bracker, 2009: 150). به عبارتی این آثار و اشیا رویدادهایی برای ادراک گذشته در زمان حال هستند. می‌توان گذشته را با استفاده از آثار باقی‌مانده از پیشینیان همچون اشیای خانگی و آئینی، کارافزارها و تمام وسایل و ابزارهایی که بشر در مکان و زمانی خاص از آن‌ها استفاده می‌کرد و اکنون نیز در دسترس هست، بازشناسی کرد (شکل ۶).

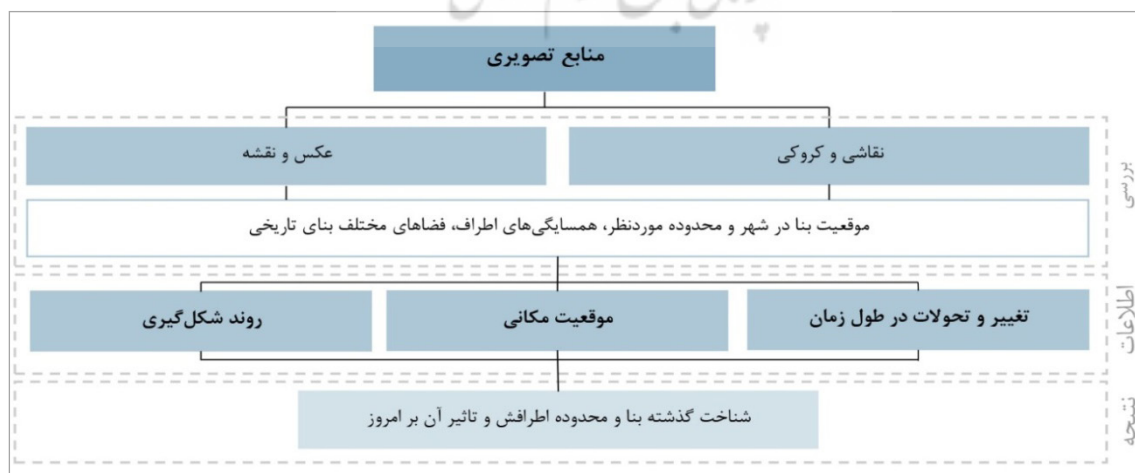
بازشناسی آسیاب کَهِک (یک نمونه مطالعاتی)

برای جمع‌آوری اطلاعات به‌منظور بازشناسی بنای تاریخی آسیاب کَهِک، به‌عنوان محل حیات اجتماعی اقوام مختلف و انعکاسی از یک اثر ارزشمند در بستر تاریخ، تمام موارد تأثیرگذار از جمله وضعیت گذشته و موجود بنا، کارکرد و عملکرد آن، منظومه‌ای که بنا در آن کار می‌کرده، مداخلات صورت گرفته در محیط پیرامون بنا و جایگاه آن در شهر تهران، مطالعه شده است. براین اساس، بنای مورد نظر با سازوکار آسیاب به‌عنوان تأمین‌کننده اولین نیاز بشر برای بقا (خوراک)، در گذشته

پی داشته باشد. به‌طور کلی منابع شفاهی با بیان تجربه افراد، یک ابزار بسیار مفید برای حفظ تاریخ‌هایی است که قبلاً مستند نشده و از هیچ منبع دیگری قابل دسترس نیستند.

د. منابع تصویری

منابع تصویری نیز مانند متون، به تجزیه و تحلیل نیاز دارند. این منابع، به درک صحیح از موضوع مطالعه کمک ویژه‌ای می‌کنند. منابع تصویری در مقایسه با دیگر منابع، پیشینه نسبتاً کوتاهی دارند و در گذشته از حدود نقش و نگارها، تابلوهای نقاشی، مینیاتورها، کروکی‌ها و اسکیس‌های دستی خارج نمی‌شدند. ولی در دوره‌های اخیر و پس از اختراع دستگاه‌های تصویربرداری (عکس و فیلم) و تهیه نقشه‌های خرد و کلان، بسیار به آن‌ها توجه شد؛ چراکه می‌توانند وقایع را به‌ترتیب زمانی شرح دهند (Crimson Lyon, 1987: 515). اگرچه گاهی ذخیره و شرایط نگهداری نامناسب عکس و فیلم‌ها باعث آسیب و نابودی برخی از آرشیوها شده است، ولی در هر حالتی، مطالب استنباط‌شده از آن‌ها بر سایر اسناد تصویری برتری دارد. عکس‌ها به‌عنوان اسناد معتبر و مدارک مهم باستان‌شناختی، در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قابل بررسی هستند. با تفسیر عکس‌های هوایی می‌توان به داده‌های مختلف توپوگرافی، شبکه‌های حمل‌ونقل، ساختمان‌ها و همچنین، اطلاعاتی مربوط به فعالیت‌های گذشته که در طول زمان موجب بروز تغییراتی در سایت‌ها شده‌اند (Ebert, 2015: 52)، به همراه کاربری‌های مختلف، پوشش زمین و محیط فیزیکی دست یافت (شکل ۵). به‌طور کلی مطالعه این منابع تنها مرور تاریخ و تجزیه و تحلیل آن‌ها برای بازخوانی تاریخی صرف نیست؛ چراکه شناخت تأثیراتی که گذشته بر وضعیت امروز گذاشته است، به کمک چنین اسنادی فراهم می‌آید.

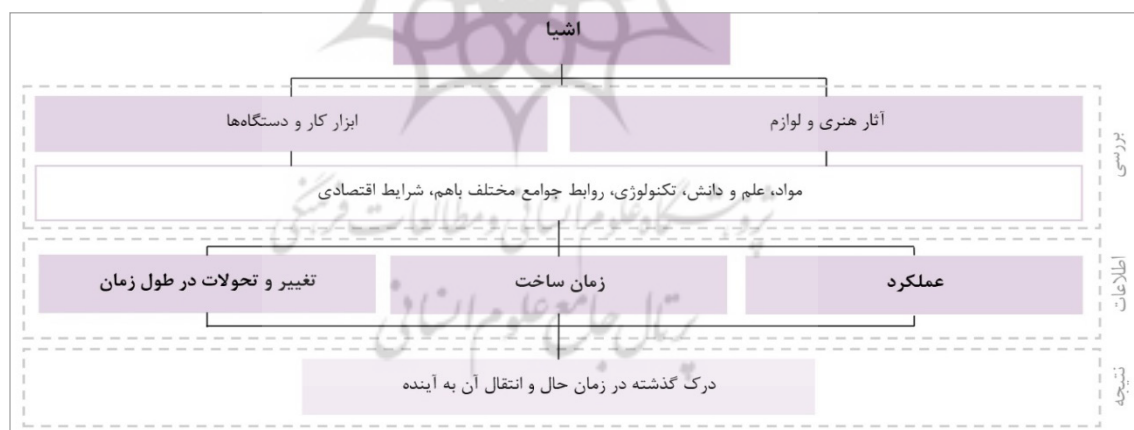


شکل ۵. اطلاعات به‌دست‌آمده از مطالعه منابع تصویری (نگارندگان، ۱۴۰۰)

الف. آسیاب کَهک؛ منابع مکتوب

طبق بررسی‌های صورت گرفته تا به حال اسمی از آسیاب کَهک در منابع مکتوب تاریخی آورده نشده است. از طرفی با وجود اشاره به نام آسیاب دوم فرمانفرما در برخی منابع و موقعیت آن در اراضی طرشت و تطبیق موقعیت و ویژگی‌های این دو آسیاب، می‌توان احتمال داد که آسیاب کَهک همان آسیاب دوم فرمانفرما بوده که در دوره‌ای با این نام شناخته می‌شده است (مهردادیان، ۱۳۹۹: ۶۶-۶۵). در حال حاضر، بنا زیر نظر اداره کل اوقاف و امور خیریه استان تهران است و تنها مدرک قابل استناد نیز وقف‌نامه آن است (شکل ۹). وقف‌نامه به‌عنوان سندی مهم از یک دوره خاص، حاوی اطلاعاتی جزئی و بومی است (نظری و صالحی کاخکی، ۱۳۹۶: ۲۴۰) که موجب شناسایی مشخصات هویتی واقف و موقوفه، پی بردن به نام بنا و داده‌هایی از قبیل تاریخ ساخت و نحوه اداره امور، اجزای معماری، مسائل اقتصادی، نگهداری از بنا، حرمت بنا و اهداف بانی (عواید) می‌شود (جدول ۱). همچنین، نظر به اینکه وقف همواره مکانیزمی توانا برای حفاظت از آثار در طول زمان بوده (حجت، ۱۳۸۰: ۱۳۲)، وقفی بودن آسیاب کَهک نیز تا حد قابل توجهی مانع از نابودی و تصرف آن در طول زمان شده است.

فعالیت داشته است. اما امروزه به‌صورت بنایی مخروبه (شکل ۷) و ناشناخته در شمال غرب تهران، در تقاطع بزرگراه یادگار امام جنوب و بلوار مرزداران غربی، در جوار بوستان انارستان به حال خود رها شده است (مهردادیان و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۳۶-۶۳۵). با توجه به عام‌المنفعه بودن بنای آسیاب و وجود وقف‌نامه، یافتن و بازخوانی متن آن به‌عنوان سند تاریخی اصیل، به شناخت اثر کمک بسیاری کرده است. همچنین موقعیت مکانی بنا در شهر تهران و موجود بودن عکس‌های هوایی طی سال‌های مختلف در آرشیو سازمان نقشه‌برداری کشور، نکته‌ای مثبت و بااهمیت است که به‌عنوان سندی مصور، روایتی مفصل در رابطه با این بناست. از این‌رو، بازخوانی اطلاعات موجود در مدارک مکتوب و تصویری یافت‌شده در جهت بازشناسی بنای تاریخی آسیاب کَهک، بسیار مؤثر بود. اما در حالت کلی مجموعه‌ای از بقایای بنا، وقف‌نامه، گزارش ثبتی و مصاحبه‌های چاپ‌شده (منابع مکتوب)، گفت‌وگو با مردم محلی (منابع شفاهی)، عکس‌های هوایی و نقشه‌های قدیمی (منابع تصویری) و وجود چرخاب و ابزار مورد نیاز آسیاب (اشیا)، به‌عنوان منابع اولیه مرتبط با آسیاب کَهک شناخته می‌شوند (شکل ۸).



شکل ۶. اطلاعات به‌دست آمده از مطالعه اشیا (نگارندگان، ۱۴۰۰)



شکل ۷. بقایای به‌جامانده از آسیاب کَهک (نگارندگان، ۱۳۹۹)

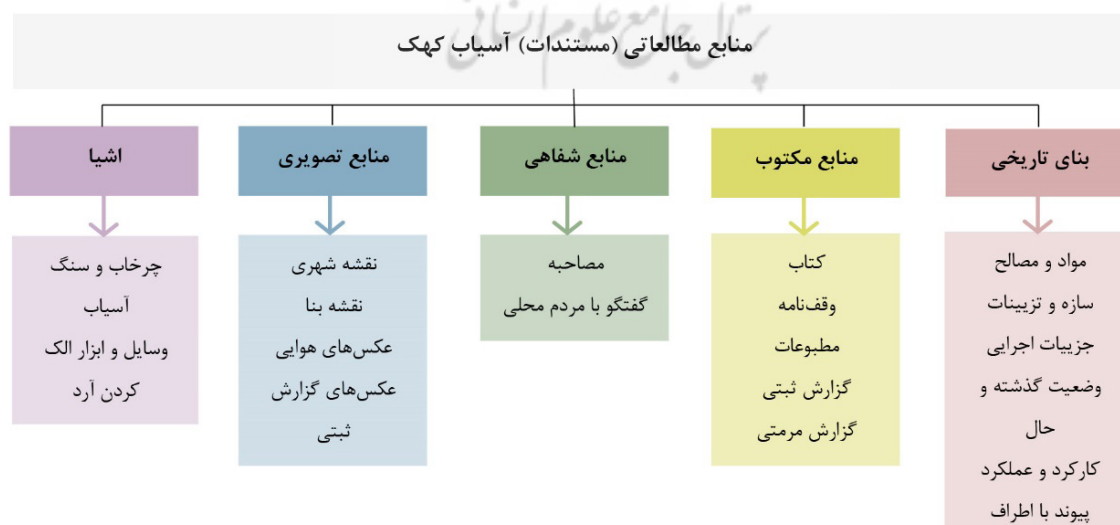
بنای موردنظر با نام آسیاب کَهک در تاریخ ۱۳۸۴/۸/۲۵ به شماره ۱۳۷۳۱ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده و دارای گزارش ثبتی است. در رابطه با زمان دقیق ساخت این آسیاب و همچنین سازنده آن اطلاعاتی در دسترس نیست، اگرچه در پرونده ثبتی بنا دوره صفویه یا زندیه بدون هیچ مدرک قابل استنادی، برای ساخت بنا آمده است. در معرفی اجزای معماری آسیاب نیز در گزارش ثبتی آورده شده که بنا اصطبل دارد. با بررسی کالبدی بنای آسیاب، هیچ یک از فضاهای موجود با این کاربری همخوانی نداشت. البته بعد از بازخوانی متن وقف نامه چنین به دست آمد که بنا طولیه داشته و در گزارش ثبتی اشتباه آورده شده است.

ب. آسیاب کَهک؛ منابع تصویری

نظر به اینکه منابع تصویری محتوای خاص خود را دارند، بازخوانی و بازشناسی آن ها مطالب جدیدی را در رابطه با هویت بنای تاریخی آسیاب کَهک ارائه داد که منجر به شناخت جامعی از اثر شد. در بررسی های صورت گرفته، موقعیت مکانی آسیاب کَهک بر روی دو نقشه تاریخی از تهران و اطراف آن، یکی مربوط به سال ۱۲۷۵ ه.ق. (شکل ۱۰) و دیگری ۱۲۸۶ ه.ق. (شکل ۱۱)، در کنار دیگر آسیاب های این دوره، شناسایی شد. براساس این نقشه های شهری که هر دو مربوط به دوره قاجار هستند، آسیاب قناتی کَهک، خارج از محدوده اصلی شهر، در ناحیه شمالی اراضی طرشت و میان راه هایی که آبادی تهران را به فرح زاد و پونک می رسانده، قرار داشته است. به منظور تکمیل اطلاعات و بازشناسی محدوده اطراف آسیاب کَهک، عکس های هوایی سال های ۱۳۳۵، ۱۳۴۸ و ۱۳۷۴ از طریق سازمان نقشه برداری کشور تهیه شد. با

تفسیر عکس های هوایی مشخص شد که در گذشته آسیاب کَهک در جوار یک باغ بزرگ قرار داشته است. این ناحیه را تپه ماهورها، مسیرهای رودخانه و قنات، زمین های بایر و به ندرت زمین های کشاورزی تشکیل می داده و بیشتر محل گذر روستاهای اطراف و رسیدن به آسیاب کَهک بوده است. همچنین، قناتی که از شمال غربی آسیاب به دلیل شیب طبیعی زمین به سمت جنوب جریان داشته بود، به عنوان منبع تأمین کننده انرژی آسیاب کَهک، شناخته شد. براساس عکس هوایی سال ۱۳۳۵، آب این قنات پس از چرخاندن آسیاب، برای آبیاری زمین های کشاورزی و باغات ده طرشت به پایین دست هدایت می شده است. نبود سقف در اتاق های موجود در حیاط آسیاب در عکس هوایی سال ۱۳۴۸ نیز، نشان دهنده آن است که آسیاب در این سال، از کار افتاده است. علاوه بر این ها، این عکس ها در سال ۱۳۳۵ و ۱۳۴۸، باغ کَهک را به عنوان تنها زمین آباد موجود در محدوده مورد نظر نشان می دهند که بر اثر توسعه شهر در سال ۱۳۷۴، نیمی از آن نابود شده است. در تصاویر مسیر قنات ها نیز به تدریج از بین رفته است و تمامی مسیرهای رودخانه های اطراف آسیاب به یک مسیر ختم شده اند (شکل ۱۲).

شکل گیری این محدوده به عنوان یک منطقه شهری، به تدریج در عکس های هوایی سال ۱۳۴۸ به ۱۳۷۴ قابل مشاهده است. از طرفی، تصاویر موجود در گزارش ثبتی اثر، نشان دهنده آن است که در سال ۱۳۸۴ علاوه بر بوستان انارستان در ضلع شرقی که بقایای باغ کَهک است، فقط مجتمع مسکونی المهدی در ضلع غربی آسیاب وجود داشته و جبهه های دیگر بنا، آزاد و زمین بایر بوده است. در حال حاضر همان طور که در عکس هوایی سال ۱۳۹۹ مشخص است (شکل ۱۳)، آسیاب در



شکل ۸. نمودار دسته بندی منابع مطالعاتی برای بازشناسی آسیاب کَهک (نگارندگان، ۱۴۰۰)

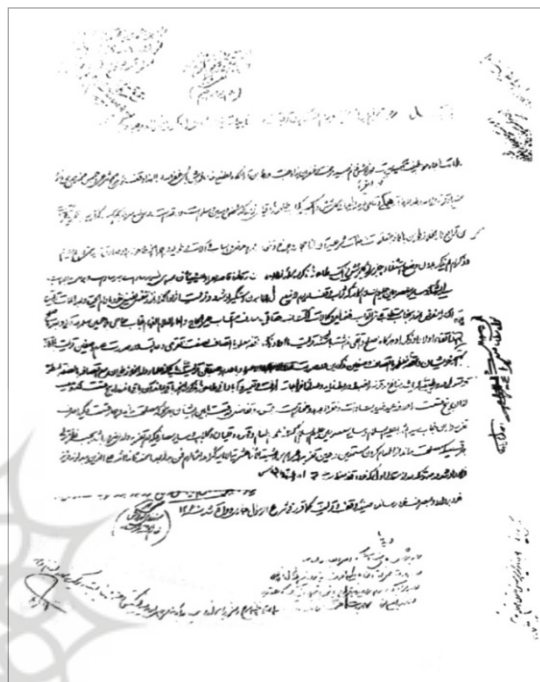
از شمال، بلوار مرزداران از جنوب و بزرگراه یادگار امام از سمت شرق آسیاب کَهِک را احاطه کرده‌اند. قسمت باقی‌مانده از باغ کَهِک نیز فضایی است که میان بنا و بزرگراه یادگار امام قرار گرفته است.

آسیاب کَهِک؛ جمع‌بندی شناخت

بنابر موارد مطرح‌شده، برای بازشناسی آسیاب کَهِک به‌عنوان بنایی ناشناخته، در نگاه اول مدارک و منابع خاصی در دسترس نبود، ولی با دنبال کردن سرنخ‌ها و ایجاد پیوند میان مستندات و اطلاعات به‌دست‌آمده، شناختی جامع و دست اول از اثر حاصل شد. با توجه به کاربری بنا، سند تاریخی و مکتوب موجود، وقف‌نامه بود که با بازخوانی و تحلیل محتوای این سند، نکاتی مربوط به اثر و تاریخ ساخت آن یافت شد. همچنین با بررسی تصاویر هوایی تهران در سال‌های مختلف و نقشه‌های تاریخی به‌دست‌آمده از طریق مطالعات کتابخانه‌ای به‌عنوان منابع تصویری، شناختی در رابطه با زمینه و وضعیت گذشته و حال حاضر این بنا، فراهم شد. نظر به این موارد می‌توان گفت تمامی این اطلاعات به هم متصل و مرتبط بوده و هر کدام زمینه دستیابی به اطلاعات بعدی را ایجاد کرده است (شکل ۱۴).

بدین ترتیب برای دستیابی به شناختی جامع از یک بنای تاریخی و تکمیل اطلاعات به‌دست‌آمده، پیوند بین مستندات،

میان ساخت‌وسازهای شهری قرار گرفته و تعرض همه‌جانبه به عرصه و حریم آن، کاملاً مشهود است. ساخت‌وسازهای جدید و مجتمع‌های مسکونی بلندمرتبه جای باغ، زمین‌های کشاورزی و مسیرهای آب قدیم را گرفته‌اند. بزرگراه حکیم

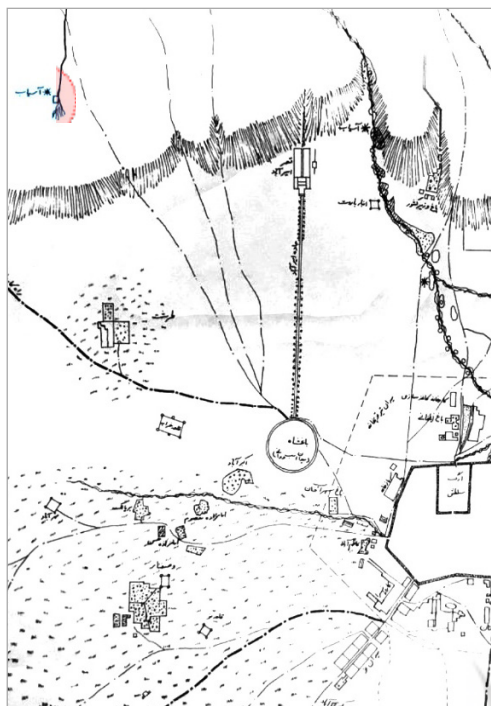


شکل ۹. وقف‌نامه آسیاب کَهِک تهران (ایرانی و دیگران، ۱۳۹۴: ۴۳)

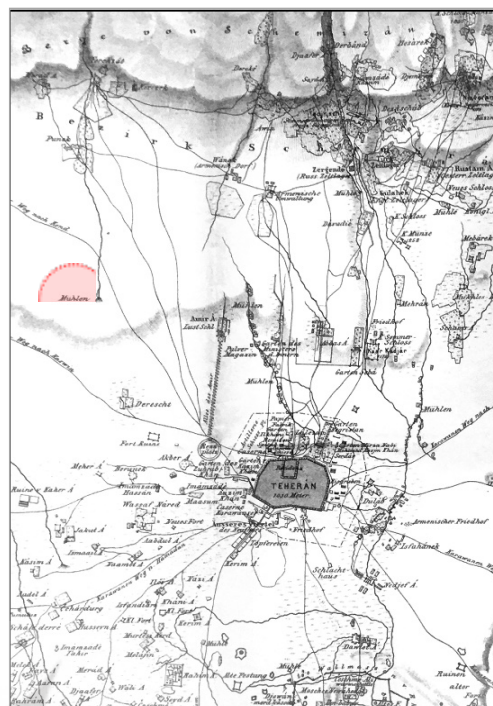
جدول ۱. اطلاعات به‌دست‌آمده از بازخوانی وقف‌نامه آسیاب کَهِک

اطلاعات	توضیحات
مشخصات	وقف‌نامه به زبان فارسی، با خط تحریری شکسته‌نستعلیق نوشته شده که در انتهای متن به تأیید مهرنوش خانم رسیده است و حاوی سجلات و تأییدات چندتن در حاشیه متن اصلی است.
تاریخ وقف	در انتهای وقف‌نامه تاریخ تحریر ۱۲۴۰ ه.ق. نوشته شده که هم‌زمان با سلطنت محمدشاه قاجار در ایران است.
واقف	مهرنوش خانم، خواهر لطفعلی خان فراش‌باشی؛ لطفعلی خان طهرانی در زمان فتحعلی‌شاه قاجار فراش‌باشی بود و فراش‌باشی را لقب کسی می‌دانستند که مسئول تنبیه کردن افراد خاطی در خانه‌های دربار و اعیان باشد.
موقوفه	۶ دانگ یک آسیاب در موضع کَهِک در نزدیکی طرشت در اطراف دارالخلافه تهران. این مطلب ثابت می‌کند کَهِک نام اصیل آسیاب بوده که به دلیل موقعیت قرارگیری به این نام معروف شده است.
اجزای معماری	احجار، چرخ، تنوره، اسباب و آلات، طوبله.
متولی	پس از مرگ مهرنوش خانم، تولیت بنا به حاج ملاحسین و اولاد ذکور یا خویشان که از تقوی و عدالت برخوردار باشند، می‌رسد. در صورت عدم وجود ایشان، یکی از علمای دارالخلافه طهران موقوفه را ضبط و ربط می‌کند.
نگهداری	درآمد آسیاب برای مرمت، تعمیر و نگهداری آن استفاده می‌شود و هر آنچه باقی می‌ماند، صرف عواید می‌شود.
عواید	درآمد باقی‌مانده به پنج قسمت تقسیم می‌شود. یکی از آن پنج قسمت روز عید غدیر به سادات و فقرا می‌رسد. چهار سهم دیگر صرف تعزیه‌داری سیدالشهدا (ع) و سایر معصومین می‌شود. به مصرف امورات زندگی متولی نیز می‌رسد.

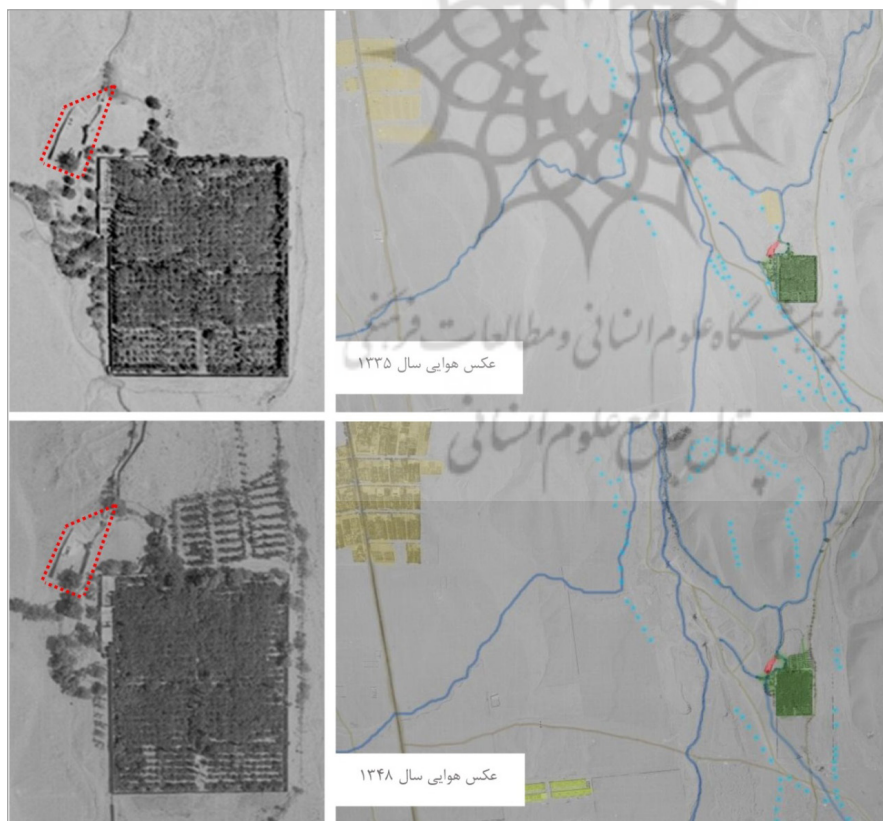
(نگارندگان، ۱۴۰۰)



شکل ۱۱. موقعیت آسیاب کهنک بر روی نقشه سال ۱۲۸۶ ه.ق.
(معمدی، ۱۳۸۱: ۵۵۷)



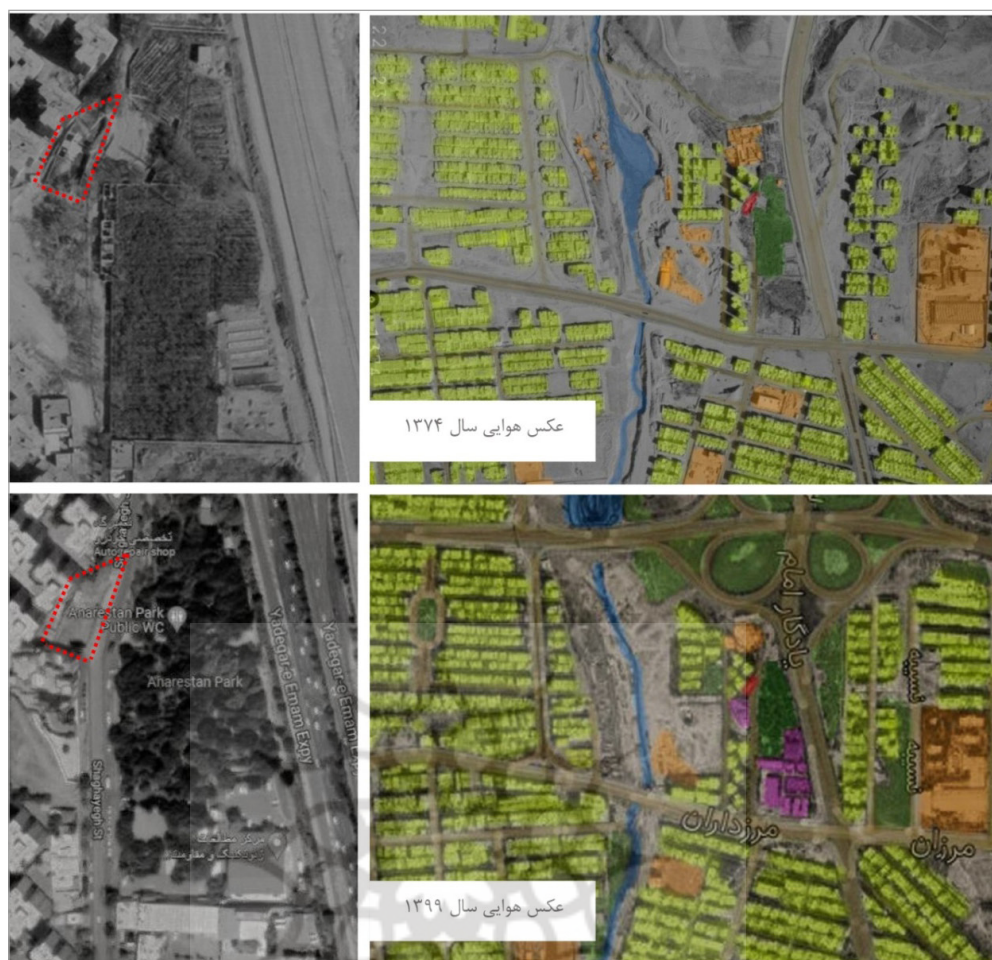
شکل ۱۰. موقعیت آسیاب کهنک بر روی نقشه سال ۱۲۷۵ ه.ق.
(شیرازیان، ۱۳۹۶: ۳۵)



راهنما:

● آسیاب کهنک	● قنات	● زمین کشاورزی	● مسکونی
● باغ کهنک	● مسیر رودخانه	● راه	● سایر

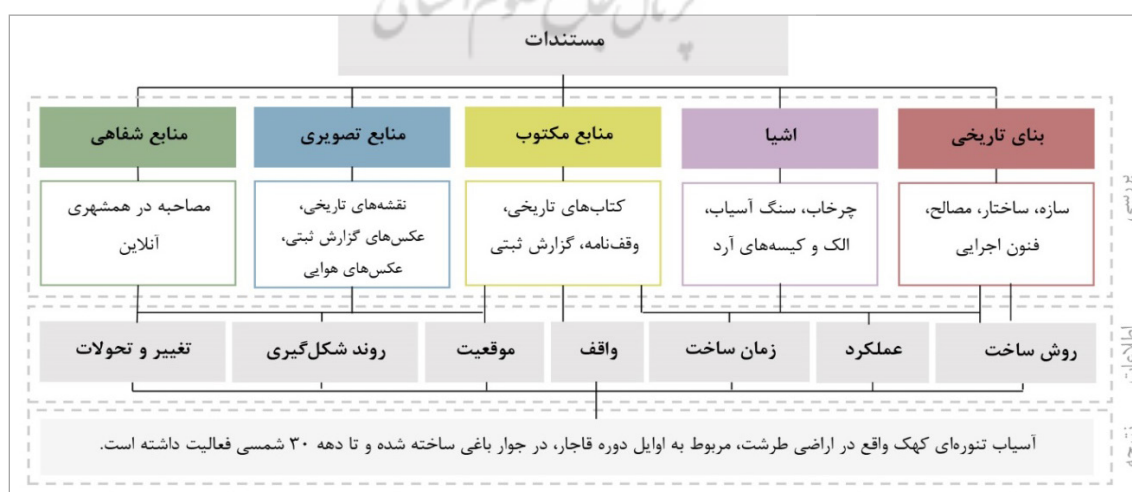
شکل ۱۲. موقعیت آسیاب کهنک
در عکس‌های هوایی تهران قدیم
(سازمان نقشه‌برداری کشور،
۱۳۹۹)



راهنما:

- | | | | |
|----------|----------------|----------------|---------------|
| ● مسکونی | ● زمین کشاورزی | ● قنات | ● آسیاب کَهِک |
| ● سایر | ● راه | ● مسیر رودخانه | ● باغ کَهِک |

شکل ۱۳. موقعیت آسیاب کَهِک در عکس‌های هوایی تهران امروز (سازمان نقشه‌برداری کشور، ۱۳۹۹؛ URL: ۱)



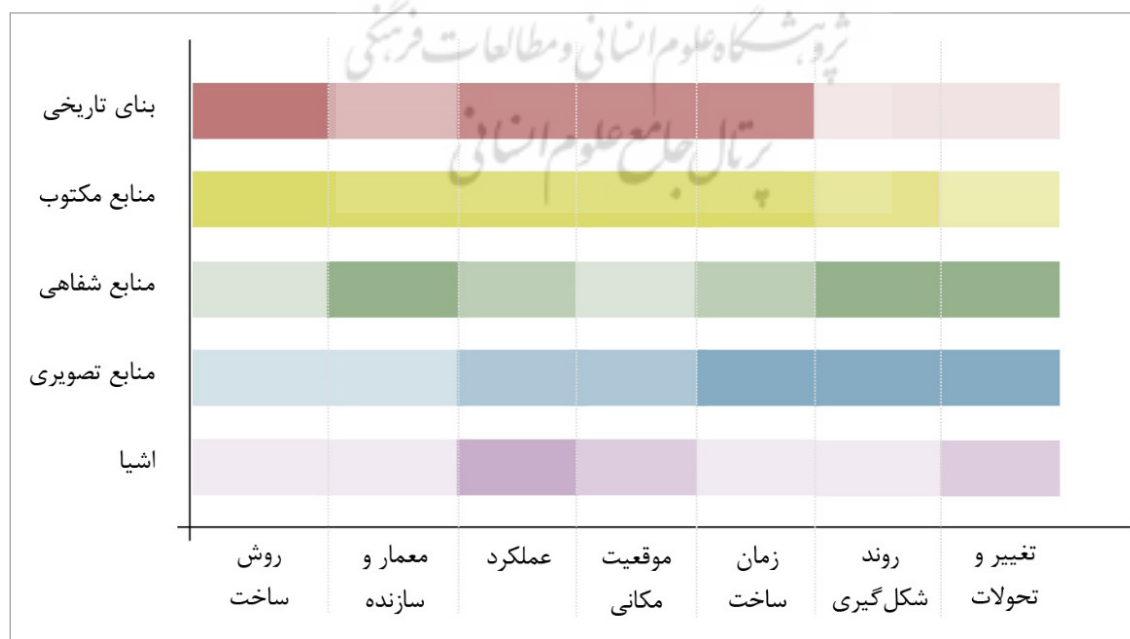
شکل ۱۴. اطلاعات به‌دست‌آمده از مستندات موجود در رابطه با آسیاب کَهِک (نگارندگان، ۱۴۰۰)

راه‌حلی اساسی است. به‌طور کلی مطالعه نمونه موجب شد تا اساس کار پژوهش که بازخوانی اسناد مکتوب (وقف‌نامه) و تصویری (عکس هوایی) است، بهتر درک شوند. فرایند بررسی این نمونه مطالعاتی تا رسیدن به شناخت، قابل استفاده در دیگر بناهای تاریخی است. در بخش تجزیه و تحلیل یافته‌ها به‌طور کامل به آن پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها؛ پیوند بین مستندات

بنابر دسته‌بندی پنج‌گانه مستندات برای بازشناسی یک بنای تاریخی، از هر منبع مطالعاتی اطلاعات مشترکی شامل عملکرد بنا، معمار و سازنده آن، روش ساخت، زمان ساخت، روند شکل‌گیری، موقعیت مکانی و تغییر و تحولات بنا در طول زمان، قابل دستیابی است. اگرچه به دلیل محدودیت‌های موجود و فاصله زمانی مستندات از واقعیت تاریخی بنا مانند تخریب، فرسودگی و تحولات بنای تاریخی، تصرف و جعل منابع مکتوب، تغییر، تحریف و همچنین، در دسترس نبودن منابع شفاهی، ذخیره نامناسب، از بین رفتن و تاریخ کوتاه منابع تصویری و عدم حفاظت و نابودی اشیاء، دسترسی به تمام اطلاعات ذکر شده از طریق مطالعه و بررسی یک منبع امکان‌پذیر نیست. بدین ترتیب، می‌توان گفت هر یک از مستندات به تنهایی قابل اتکا و اعتماد نیستند. هر منبع می‌تواند بخشی از زندگی و مشخصات بنا را به‌طور مشخص‌تر نمایان کند. از این‌رو در (شکل ۱۵)، این موضوع با استفاده از طیف رنگی نشان داده شده است تا قابل فهم‌تر باشد.

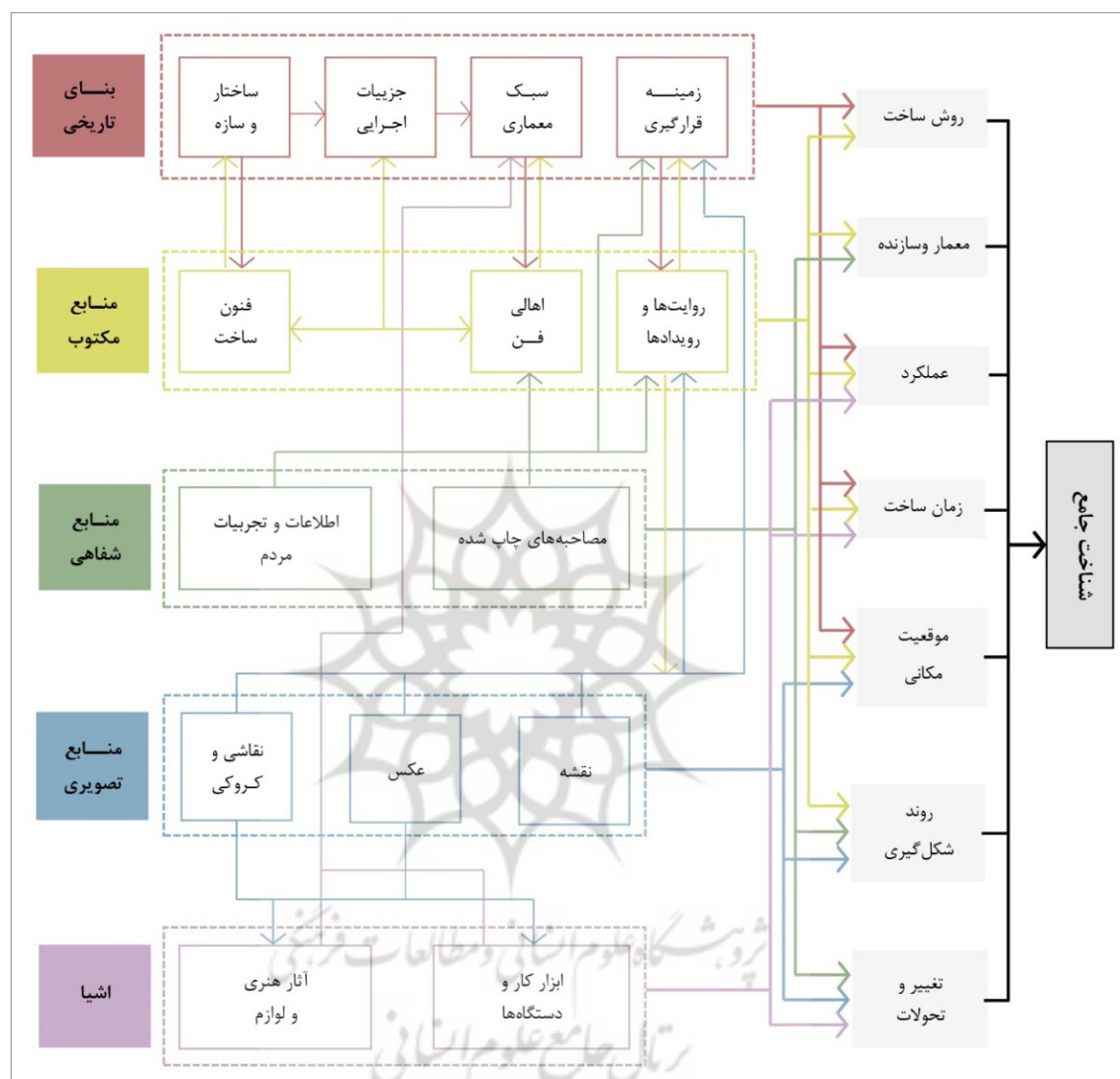
با ایجاد پیوند میان اطلاعات جمع‌آوری شده از هر منبع، می‌توان به درست یا غلط بودن آن‌ها پی برد. به عبارت دیگر این پیوند، می‌تواند اطلاعات به‌دست آمده را تأیید یا تضعیف و همچون یک راهنما، پژوهشگر را به سمت مستندات بعدی هدایت کند. به‌طور کلی پیوند بین اطلاعات را می‌توان پیوندی دوگانه دانست که به شکل طولی و عرضی کامل‌کننده اطلاعات مورد نیاز برای شناخت جامع یک بنای تاریخی است (شکل ۱۶). در تشریح پیوند طولی و عرضی مستندات، باید گفت پژوهشگر برای بازخوانی و فهم ناشناخته‌ها در عرصه شناخت یک بنای تاریخی، باید در مواردی مثل یک کارآگاه^۲ عمل کند و در پی یافتن سرنخ یا مدرک^۳ باشد. هر مدرک خود هدایت‌کننده به مدارک دیگر است و بر همین اساس، ارتباط طولی بین مستندات شکل می‌گیرد. این ارتباط طولی، تنها مختص یکی از انواع پنج‌گانه مستندات نیست. هر مدرکی از یک نوع می‌تواند به عنوان سرنخی برای جست‌وجو، بازپایی و تحلیل مدرکی از نوع دیگر، مورد استفاده قرار گیرد. علاوه بر پیوندهایی که به بازپایی و کشف مستندات دیگر کمک می‌کند، پژوهشگر باید پیوندهای بین مستندات موجود را برای پاسخ به سؤالات بنیادی حوزه شناخت بنای تاریخی بر اساس ارتباطی عرضی، کشف کند. ارتباط عرضی بین مستندات، تلاشی در جهت فهم بُعدی با اهمیت در حوزه شناخت بنای تاریخی بر اساس رجوع مستندات مختلفی است که در آن زمینه، اطلاعاتی برای ارائه دارند. برای نمونه، شناخت عملکرد بناهایی که برای فهم عملکرد جامع بنا و یا عملکرد بعضی از اجزای معماری



شکل ۱۵. نوع و میزان اطلاعات به‌دست آمده از مستندات مختلف (نگارندگان، ۱۴۰۰)

درباره عملکرد بنا و جایگاه و نقش تک تک اجزای معمارانه در سازوکار عملکرد بنا، دست پیدا خواهد کرد.

آن‌ها ابهام وجود دارد، هر پنج دسته مستندات می‌توانند اطلاعات مفیدی را در اختیار قرار دهند. بدین ترتیب، پژوهشگر با ترکیب اطلاعات و ایجاد پیوند بین آن‌ها به جمع‌بندی



شکل ۱۶. ارتباط مستندات با هم برای شناخت جامع یک بنای تاریخی (نگارندگان، ۱۴۰۰)

نتیجه‌گیری

منابع مطالعاتی و مستندات مختلف و آنچه از مطالعه و تجزیه و تحلیل آن‌ها به دست می‌آید، مانند اجزای یک کل منسجم و قطعات یک پازل که در کنار هم معنی پیدا می‌کنند، در جهت بازشناسی معماری بنای تاریخی، نقش مهمی دارند. هر شاهد تاریخی نمایانگر بخشی از سیر حیات بناست. هیچ‌یک از مستندات در پنج دسته بناهای تاریخی (کالبد)، منابع مکتوب، منابع شفاهی، منابع تصویری و اشیاء، بر دیگری برتری ندارند و هرکدام در جهت شناخت وجهی از وجوه کالبدی و معنایی زندگی بنا، کارساز خواهند بود. با ایجاد پیوند میان این مستندات، اطلاعاتی جامع در رابطه با یک بنای تاریخی به دست می‌آید و سیر حیات بنا، تعریف خواهد شد. تأکید مقاله حاضر بر "پیوند" بدین دلیل است که فهم و کشف ارتباطات آشکار و بعضاً نهفته جاری میان مستندات مختلف، برای بنیان نهادن و

محک زدن فرضیه‌ها دربارهٔ کم‌وکیف زندگی بنا و در نهایت ارائه شناختی متکی بر مستندات سنجیده‌شده، کامل، جامع و دقیق از بنا، به دقت نظری موشکافانه نیاز دارد. محقق برای شناخت سیر واقعی حیات بنا به‌عنوان یک کل، باید براساس مستنداتی که اجزا و شواهدی از آن کل هستند و در اختیار او هستند، روابطی را برقرار سازد. به بیان دیگر، او باید اجزای پراکندهٔ تعریف‌کنندهٔ شخصیت بنا را در قالب مستندات منفک از هم، مجدد به هم پیوند بزند. همراه با شناخت جامعی که با پیوند میان مستندات یک بنای تاریخی به دست می‌آید، ویژگی‌های منحصربه‌فرد و ارزش‌های بنا نیز به‌عنوان یک ثروت فرهنگی برای پژوهشگر روشن می‌شود. تعریف این ویژگی‌ها و ارزش‌ها، راه را برای تعریف مبانی مداخلهٔ سازگار با بنا، حفظ اصالت‌های بنا و مرمت آن هموارتر خواهد کرد.

پی‌نوشت

1. Recognition: The fact of knowing someone or something; recognizing or being recognizing.
2. Detective: Who discover or identify the presence or existence of; a person who tries to find out information about something.
3. Clue-a piece of evidence or information used in the detection of a crime or solving of a mystery.

فهرست منابع

- افشار، ایرج (۱۳۵۵). مقدماتی درباره تاریخ معماری در ایران براساس متون فارسی. هنر و مردم، (۱۷۳): ۵-۲.
- ایرانی، حمیدرضا؛ میرجعفری، شقایق؛ پهلوان، نازنین و حسینی، دانیال (۱۳۹۴). آشنایی با مرمت ابنیه تاریخی؛ آسیاب کهنک. گزارش کارشناسی، مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب.
- بیات، علی و پرهیزکاری، سید روح‌الله (۱۳۹۴). گونه‌شناسی منابع تاریخی در قرآن کریم. پژوهشنامه تاریخ اسلام، (۱۸): ۳۳-۷.
- حائری مازندرانی، محمدرضا؛ ملکوتی، علیرضا و اسماعیلی، شبنم‌سادات (۱۳۹۳). روش شناخت چنددانشی معماری تاریخی ایران. نامه معماری و شهرسازی، (۱۲): ۱۱۷-۱۳۳.
- حجت، مهدی (۱۳۸۰). میراث فرهنگی ایران: سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی. تهران: هرمس.
- راداحمدی، مینا؛ تهرانی، فرهاد و ابویی، رضا (۱۳۹۰). معرفی و نقد بر چند سند تصویری تاریخی تازه‌یافته در مورد نقش جهان. باغ نظر، دوره ۸ (۱۷): ۱۸-۳.
- سازمان نقشه‌برداری کشور (۱۳۹۹). موقعیت آسیاب کهنک در عکس‌های هوایی تهران قدیم.
- سلطانی، مهدی و ندیمی، هادی (۱۳۹۸). تاریخ ذهنیت عامه در معماری ایران: موضوعات، روش‌ها و منابع. مرمت و معماری/ایران، (۱۹): ۶۴-۵۱.
- شهیدی مارنانی، نازنین و قیومی بیدهندی، مهرداد (۱۳۹۲). رویکرد تاریخ فرهنگی و امکان و فواید آن در مطالعات ایران. مطالعات تاریخ فرهنگی، (۱۷): ۱۰۷-۸۷.
- شیرازیان، رضا (۱۳۹۶). تهران‌نگاری: بانک نقشه‌ها و عناوین مکانی تهران قدیم. تهران: دستان.
- فیلدن، سر برنارد (۱۳۹۴). حفاظت از بناهای تاریخی. ترجمه محمد مهدی هوشیاری، چاپ اول، تهران: طحان.
- قیومی، مرسده (۱۳۸۲). توالی منطقی فعالیت‌ها برای ارائه طرح مرمت. هفت شهر، دوره ۱ (۱۱): ۴۳-۲۹.
- قیومی بیدهندی، مهرداد (۱۳۸۸). سخنی در منابع مکتوب تاریخی معماری ایران و شیوه جست‌وجو در آن‌ها. گلستان هنر، (۱۵): ۲۰-۵.
- قیومی بیدهندی، مهرداد (۱۳۸۶). "آداب جست‌وجوی تاریخ معماری ایران در متون فارسی با تکیه بر متون نثر سده‌های نخست". رساله دکتری، معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- محبعلی، محمدحسن (۱۳۸۲). حفاظت از آثار تاریخی- فرهنگی. هفت شهر، دوره ۱ (۱۲ و ۱۳): ۳۰-۲۶.
- معتمدی، محسن (۱۳۸۱). جغرافیای تاریخی تهران. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

- منظورالاجداد، سید محمدحسین (۱۳۸۷). ارزش و اعتبار اسناد مکتوب تاریخی. *مجموعه مقالات نخستین همایش ملی زبان‌شناسی، کتیبه‌ها و متون پژوهشگاه میراث فرهنگی، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.*
- مهردادیان، نادیا (۱۳۹۹). "طرح باززنده‌سازی آسیاب کهک در راستای ارتقاء ارتباط بنا با زمینه شهری مبتنی بر میان‌افزا". پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، مرمت و احیای ابنیه و بافت‌های تاریخی. قزوین: دانشکده معماری و دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره).
- مهردادیان، نادیا؛ رحیم‌نیا، رضا و موذن، سجاد (۱۴۰۰). آسیاب کهک تهران؛ بازشناسی با تکیه بر اسناد تاریخی، و مطالعات میدانی. اثر، دوره ۴ (۴): ۶۴۷-۶۳۲.
- نظری، فرهاد، و صالحی کاخکی، احمد (۱۳۹۶). سازوکار تاریخی حفظ موقوفات در ایران. *پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران*، دوره ۷ (۱۵): ۲۵۷-۲۳۹.
- نقره‌کار، سلمان؛ زارعی حاجی‌آبادی، فاطمه؛ محمدگنجی، فاطمه و دانایی‌نیا، احمد (۱۳۹۷). خواندن معماری؛ چیستی، چرایی و چگونگی. *فرهنگ معماری و شهرسازی/اسلامی*، (۱): ۸۳-۶۹.
- نورائی، مرتضی و ابوالحسنی ترقی، مهدی (۱۳۸۹). مقایسه تحلیلی خاطره‌نگاری با تاریخ شفاهی. *گنجینه/اسناد*، (۴): ۹۶-۱۲۲.

- Caple, Ch. (2006). **Objects: Reluctant witnesses to the past**. London, UK: Routledge.
- Crimson Lyon, J. (1987). Use of Maps, Aerial Photographs, and other Remote Sensor Data for Practical Evaluations of Hazardous Waste Sites. *Photogrammetric Engineering and Remote Sensing*, 53(5), 515-519.
- Ebert, J. I. (2015). Photogrammetry, Photointerpretation, and Digital Imaging and Mapping in Environmental Forensics. *Introduction to Environmental Forensics (Third Edition)*, 39-64.
- Portelli, A. (2009). **What makes Oral History different; Oral History, Oral Culture, and Italian Americans**. Giudice L.D. New York: Palgrave Macmillan.
- Rabinson, Ch. A. (1951). **Ancient History**. New York: The Macmillan Company.
- Richmond, A. & Bracker, A. (2009). **Conservation: Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths**. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Thompson, P. & Bornat, J. (2017). **The Voice of the Past: Oral History**. Oxford: Oxford University Press.
- Young, J. O. (2001). **Art and knowledge**. London, UK: Routledge.
- URL 1: www.google.com/maps (access date: 2020/10/12).
- URL 2: www.eshop.ncc.gov.ir/customer (access date: 2020/11/16).



A Study on the Recognition of Historical Buildings Based on the Link Between Different Documents; Case Study: Kahak Water-Mill in Tehran*

Nadia Mehrdadian Reza Rahimnia*** Sajad Moazen******

Abstract

Given that the recognition and understanding of the hidden values in a building are essential for the historical buildings conservation, a desirable outcome can be achieved by becoming familiar with methods of extracting information from various documents and linking them together. Various historical documents include written, oral, visual sources, objects, and the historical building itself, which can be examined to recognize and representing the identity and authenticity of the work. In this study, the research objective is to achieve a comprehensive understanding through the link between different types of historical documents. The current research, by clarifying the path of using various study sources and utilizing them in the process of understanding a historical building, attempts to pave the way for other researchers. The historical buildings recognition based on the understanding of documents is the basis of this research. Therefore, an effort has been made to identify the total information resulting from the link between these two by using a descriptive-historical method with a correct reading of existing sources and data analysis. To better understand, the historical building of Kahak Water-Mill in Tehran was examined as a case study. Regarding this building, the re-reading of written documents (endowment deed) and visual documents (aerial photograph) was the main basis of understanding; the method of re-reading, extracting information from them, and examining their link with other documents for a comprehensive understanding of the building in question has been fully addressed. Finally, the method of establishing this link and using all documents together is explained, which is generalizable to other historical buildings.

Keywords: Conservation, Recognition, Historical Buildings, Historical Documents, Kahak Water-Mill.

* The following article is extracted from the first author's Master's thesis, "Revitalization Plan for the Kahak Water-Mill in Tehran to Enhance the Building's Relationship with the Urban Context Based on Infill Design," supervised by the second and third authors, completed at Imam Khomeini International University.

** M.A. in Conservation and Restoration of Historical Buildings, Faculty of Architecture and Urbanism, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

*** Assistant Professor, Department of Architectural Heritage Conservation, Faculty of Architecture and Urbanism, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

**** Assistant Professor, Department of Conservation, Faculty of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Sajadmoazen@iust.ac.ir